

Jak přispívá manuální práce dětí na národní škole k polytechnickému vzdělání.

B. WEINZETTELOVÁ, Výzkumný ústav pedagogický, Praha.

Manuální práce dětí ve škole je významným činitelem ve vyučování, v mimotřídní a mimoškolní činnosti dětí a prostupuje jako jeden ze základních prvků výchovu socialistického člověka.

Pod pojmem manuální práce dětí rozumíme mnohotvárnou činnost s různými materiály, které lze zpracovávat jen rukou nebo s použitím výrobních nástrojů.

Cím napomáhá manuální práce řešit úkoly polytechnického vzdělání? Základní úkoly polytechnického vzdělání podle Marxovy definice jsou studium základních principů všech výrobních procesů, t. j. znalost vědeckých základů výroby, a získání návyků zacházet s nejjednoduššími nástroji všech druhů výroby. Druhý úkol se týká manuální práce dětí, jež napomáhá žákům, aby postupně, přiměřeně jejich silám poznávali práci s různým materiálem, seznamovali se s jeho vlastnostmi, s možnostmi jeho zpracování a pokusili se zpracovávat jej pomocí nejjednodušších nástrojů. Tak se u žáků rozvíjí schopnost osvojit si postupně dovednosti a návyky potřebné k praktické práci v různých oborech výroby. Manuální práci žáků, která napomáhá polytechnickému vzdělání, rozumíme práci, která pomáhá získat a upevňuje jejich vědomosti, rozvíjí jejich pracovní dovednosti a návyky, obohacuje je zkušenostmi a znalostmi technickými, technologickými a organizačními. Rozumíme tím také práci, která přináší žákům hodnotné výsledky a uspokojení, že přispívají svou prací celku, a tím vzbuzuje radost z vykonané práce. Takové uspokojení vede žáky dále k aktivní a tvořivé činnosti.

Manuální práci můžeme považovat za nerozlučnou část výchovy socialistického pokolení. Ona prolíná všemi složkami výchovy, napomáhá výchově rozumové, polytechnickému vzdělání, výchově mravní,

tělesné i estetické. V každé z těchto složek účast ruky přináší plnější, konkrétnější a reálnější poznání skutečnosti.

Aby žactvo získalo ve škole polytechnické vzdělání, je třeba především náležité přípravy dětí k praktické práci již na národní škole, aby na vyšším stupni školy měly základ k úspěšnému zvládnutí úkolů polytechnického vzdělání.

Orientace na toto nové pojetí výchovy k práci vyžaduje, aby manuální práce dětí byla organickou součástí vyučování jednotlivým předmětům, aby se tak uskutečňovala pracovní výchova žactva ve smyslu všestranného rozvíjení osobnosti dítěte.

Pro řešení otázky, jak přispívá manuální práce dětí na národní škole k polytechnickému vzdělání, ověřili jsme si nejdříve současný stav ve školní praxi. Ten měl být ovlivněn usnesením předsednictva ÚV KSČ o učebnicích, oběžníkem MŠVU*) o nové úpravě ručních prací na národní škole a o začleňování manuální práce dětí do vyučování všem předmětům. Pozorováním a výzkumem vyučování jsme zjišťovali, jak se přetváření školy v našem lidově demokratickém státě projevuje také po stránce zapojování dětí do praktické práce ve výchovně vzdělávací činnosti, do jaké míry je realizováno Usnesení i směrnice MŠVU, zda osnovy a učebnice dávají možnosti a podněty ke spojení učiva s praktickou prací dětí. Pozorování vyučování nám ukázalo, že některé národní školy zdaleka neuskutečňují požadavky spojení vyučování s praktickou prací žactva. Ukázalo se, že jsme na samém počátku cesty, která má vést žactvo k práci, má učit poznávat vědecké základy výroby a tak připravovat

*) Oběžník MŠVU ze dne 16. srpna 1951 — Směrnice pro práci škol I.—II. stupně ve školním roce 1951/52.

pro práci v nové lidově demokratické vlasti a pomáhat ke zvyšování produktivity práce. Manuální práce žáků na národní škole je dosud využíváno málo, a když, tedy celkem náhodně, živelně, bez systému, bez opření o vědecké základy učiva. Výchovně vzdělávací práce na národní škole se ve smyslu pracovní výchovy dosud nepozvedla na úroveň socialistické výchovy a vzdělání a v tomto směru po všech stránkách bude třeba ještě mnoho vykonat. Naproti tomu některé naše školy již věnují více pozornosti manuální práci žáků v novém pojetí, a bude proto třeba tyto školy vyhledávat, využívat a přenášet jejich zkušenosti. Zejména se pak musíme učit od školy sovětské.

Skutečnost, kterou jsme si ověřili v několika školách, nás vedla k tomu, abychom ve vyučování především hledali možnosti, které poskytuje učivo k začleňování manuální práce dětí, potom prostředky, kterými lze práci uskutečnit, způsoby vzdělávací a výchovné práce učitele a konečně výsledky, které začleňování ruky do procesu výchovy a vyučování přináší. Nebylo možno v celé šíři zachytit a analyzovat manuální práci dětí na národní škole. Zaměřili jsme se proto jen na jednu třídu, na jeden předmět a v něm na jedno thema. Určili jsme si předmět, ve kterém podle usnesení ÚV KSČ je třeba posílit zřetel k jeho využití pro praktický život; je to na národní škole přírodopis, jako předmět, který vytváří základy materialistického světového názoru, který se opírá o reálnou skutečnost a který umožňuje, aby se děti jejich věku přiměřeně seznamovaly se základy zemědělské výroby. Vybrali jsme 3. ročník národní školy jako třídu, která již může stavět na určitém základu poznané skutečnosti, a také proto, že podle našeho předběžného pozorování byly děti této třídy nejméně zvyklé manuální práci. Z přírodopisného učiva vlastivědy jsme vybrali květnové učivo, z něhož jsme se zaměřili na thema „Ve školní zahradě“.

Pro pozorování jsme si zvolili školu, která měla podmínky pro uplatňování manuální práce dětí: 1. Byla to zahrada u ško-

ly s mičurinským políčkem. 2. Učitelka 3. post. ročníku, která vedla zároveň mičurinský kroužek, pracovala s dětmi v koutku živé přírody a měla dobrý poměr k manuální práci i učitelské nadšení pro skutečňování nových forem práce. Tato škola je v Praze ve vilové čtvrti, má krásnou moderní budovu obklopenou zahradami. Budeme ji označovat jako školu A.

K souběžnému sledování téhož učiva jsme pro kontrolu vybrali školu B, která neměla materiální podmínky jako škola A. Je ve vnitřní Praze, umístěna ve starší budově v těsném bloku domů. Je to škola, kde není školní pozemek a kde ani ve třídě nejsou vhodné podmínky pro pěstění květin. Třída je orientována na sever, je těsná a prostor za okny má malý. Na této škole učitelka 3. postupného ročníku má dlouholetou školskou praxi. Vybrali jsme tuto třídu proto, abychom zjistili, jaké zkušenosti již mají děti s praktickou prací na zahradě, zejména z domova. Zároveň jsme chtěli srovnat, do jaké míry se znalosti a představy dětí zkonkretňují.

Ve škole A jsme navštěvovali vyučování vlastivědy ve 3. postupném ročníku pravidelně po celý květen v roce 1952. Z počátku jsme jen sledovali způsob práce učitelky a později jsme postupně začali s učitelkou spolupracovat.

Učitelka vlastivědné učivo rozdělila tak, že dvakrát v týdnu děti chodily pracovat na zahradu a jednou v týdnu se učily ve třídě. Květnové učivo o sadu, škůdcích sadů, o včelách a ptácích jako pomocnících a ochráncích zahrad a sadů prolínaly praktické práce na školní zahradě a učivo se spojovalo s péčí člověka o rostliny a živočichy.

Děti se na práci v zahradě těšily, neboť byly pro ni zainteresovány během zimy pracemi v koutku živé přírody. Třída má velká okna s dostatečnou plochou pro umístění květináčů i truhlíčků s pěstěnými rostlinami. Za okny děti pěstovaly některé pokojové květiny, vypěstovaly do květů i primuli. V jednom truhlíčku mají koutek tropických rostlin, kde ze semene datle, citronu a pomeranče vypěstovaly rostlinky. Ošet-

řují je a pozorují jejich růst. Ze semen vypěstovaly sazenice salátu, rajských jablíček, papriky, jejichž růst pozorovaly a zaznamenávaly. Vyrostlé sazeničky pikýrovaly, při čemž se vystřídaly všechny děti a přesně věděly, kterou rostlinku kdo přesazoval a pozorovaly ji, zda prospívá a byla-li dobře přesazena.

V rozhovoru se žáky jsme zjistili, že vědí, co rostliny potřebují — hlinu (z té si bere rostlina potravu), vodu, světlo a teplo. O rostlinu se musí pečovat, hlavně ji zalévat. Děti poznaly při práci v koutku živé přírody rozdíl mezi semenem a sazenicí. Práce, které děti konaly, byly rozmanité: některé opatřovaly zem do květináčů od zahradníka a tak poznávaly, že ne každá hlína se hodí na pěstování květin; jiné připravovaly truhlíčky, naplňovaly je zemí, vysévaly semena, přesazovaly sazenice a zalévaly. Děti také větraly třídu, aby rostliny měly vzduch, sledovaly růst pěstěných rostlin. Několik se jich zúčastňovalo práce v mičurinském kroužku a přenášely svůj zájem na ostatní děti. Tak byly částečně připraveny k práci na zahradě a seznámily se s mnoha pojmy, na kterých bylo lze stavět další poznatky.

Děti byly poučeny, že na mičurinském poličku ve školní zahradě pomohou mičurinskému kroužku, aby byla dobrá sklizeň. Záhony pro pěstění zeleniny byly založeny loňského roku a letos se rozšiřovaly. Děti pomáhaly zrývat půdu, dělat záhonky, šlapat cestičky, pomáhaly sázet sazeničky salátu, kedlubnů, kapusty, zelí, rajských jablíček, pomáhaly sít mrkev, petržel, ředkvičky, sázely česnek a cibuli, okopávaly, plely, zalévaly. Mičurinské poličko národní školy je rozděleno na dva díly a celkem má asi 30 záhonů. Práce dětí se soustředila hlavně na prvním díle polička. Záhonky byly přizpůsobeny šířkou dosahu dětí a bylo jich celkem 15. Učitelka měla rozděleny děti do čtí a každé pracovní čtí před započítím práce určila úkol. Pořádková četa přinesla zemědělské nářadí a odklízela plevel, který odvážela na kolečku, rycí četa zrývala půdu pro nové záhony, plecí četa plely záhony, sázecí četa sázela rajská jablíčka a česnek, zalévací četa no-

sila vodu a nově zasazenou zeleninu zalévala. Plecí čety rozdělila učitelka tak, že ke každému záhonu určila 4 děti, které měly za úkol celý záhon zbavit plevelu. Čety u jednotlivých záhonů soutěžily o nejčistší vypletí. Učitelka žákům ukázala, jak mají pracovat, jak plevel uvolnit nožem v kořenu a vytrhávat co možná celý kořen, ukázala dětem, co je plevel a co pěstěná rostlina. Rycí četa již svoji práci znala z předcházející hodiny na zahradě a tak se samostatně pustila do práce. Sázecí četa měla za úkol osázet plochu asi 1 m². Učitelka dětem ukázala, jak mají naznačit řádky a v jaké vzdálenosti, jak dělat důlky pomocí roubíku a jak hluboko mají stroužek česneku zasadit. Každé dítě zasadilo několik sazeniček a vystřídaly se ještě s četou rycí. Později děti, které česnek sázely, sledovaly, jak vyráží ze země. Věděly přesně, kterou sazeničku kdo zasadil, a sledovaly je, jak rostou. Učitelka se nemohla věnovat všem četám stejně, ale občas dohlédla, jak pracují, upozorňovala na chyby a během práce učila děti správnému způsobu práce. Když děti úkol ukončily, dožadovaly se hodnocení své práce, zejména plecí čety chtěly vědět, kdo v soutěži vyhrál. Děti pracovaly celkem ukázněně a se zájmem, takže i počet 40 osmiletých žáků mohla učitelka dobře ovládat a vcelku kontrolovat. Práce byla dobře organizována, rozdělení žáků do čtí se při této hodině osvědčilo. Děti vykonaly dosti práce. Za hodinu zryly (při střídání 8 dětí) asi 2 m² půdy, sázely (6 dětí) 1 m² česneku, zasadily (6 dětí) několik sazenic rajských jablíček a ostatní vyplely 6 záhonků. Podle vykonané práce mohli jsme být s touto vyučovací hodinou spokojeni i proto, že se děti přiučovaly praktické práci a že se všechny práce zúčastnily.

Když jsme tuto hodinu zhodnotili s hledištěm nového pojetí začleňování manuální práce dětí do vyučování, uvědomili jsme si, že se tento způsob práce s dětmi na zahradě neliší od běžné praxe, která se prováděla i ve škole buržoasní. Tam také děti chodily pracovat na zahradu, také byly rozděleny na skupiny, aby úkoly ve skupinách lépe zvládly a aby vykonaly určitý kus

práce. Vždyť školní zahrada měla nést užitek a bylo třeba ji obdělávat. Tento způsob práce s dětmi na školní zahradě byl čistým prakticismem. I když nepodceňujeme praktickou stránku práce na zahradě a vedeme děti k tomu, aby jejich práce měla dobré výsledky, není tato stránka hlavním úkolem práce s dětmi na školní zahradě. Je jen výsledkem výchovné vzdělávací práce.

Aby manuální práce dětí obsahovala prvky polytechnického vzdělávání, je ji třeba spojit s osvojováním vědomostí daných osnovami. Je nutno vyjít z učiva, z toho, co si děti mají při práci na školním pozemku osvojit jako pevný základ pro další učivo ve vyšších třídách.

Co nám tato hodina ukázala? Především to, že jejím cílem bylo udělat, co právě záhony vyžadují bez ohledu na to, čemu žáky chceme naučit—bylo tu obrácené hledisko: nejdříve praktická práce. Jejím výsledkem *může být* eventuálně dosažení určitých poznatků a pracovních dovedností. Děti se sice mnohému přiučily, avšak jen mechanicky a náhodně, podle toho, k jaké práci kdo byl přidělen. Odcházely ze zahrady sice s vědomím, že pracovaly, ale neobohatily se o pevné poznatky. Po stránce učební bylo patrné, že mnohost úkolů není vhodná a zvládnutelná natolik, aby všechny děti si mohly uvědomit, za jakým účelem na zahradu šly a čemu se tam naučily. Získali jsme zkušenost, že s dětmi tohoto věku je jedna vyučovací hodina pro práci v zahradě maximální. Když děti pracují déle, na př. při pletí, práce je omrzí a hledají rozptýlení ve hře. Z toho nám také vyplynulo, že bude třeba dětem dávat menší úkoly a přesně vymezit plochu, na které má dítě pracovat, že dítě musí vidět výsledek své práce a nést za práci odpovědnost, že je třeba práci dětí občas v hodině přerušit, pohovořit s nimi, jak se jim práce daří, proč ji dělají, jaký vliv bude mít jejich práce pro rostlinu, že je třeba pochválit práci dobrou, srovnávat ji s prací druhých a opravovat chyby, které se vyskytnou, povzbudit k nové práci, dbát, aby zájem dětí neochaboval a naopak pochvalou nebo

povzbuzením se zvyšoval. Otázce času při práci na školním pozemku při určitém věku dětí bude třeba věnovat větší pozornost a zjistit, je-li možno systematickým vedením práce a za určitých podmínek postupně prodlužovat dobu, po kterou by děti pracovaly i dále soustředěně a pozorně. Uvědomili jsme si, že hodina musí být zaměřena na jeden úkol, ke kterému by se obracel zájem všech žáků, že práce na školním pozemku musí mít systém a pevný plán.

Provedli jsme tedy rozbor učiva 3. ročníku, které se vztahuje k pozorování a praktickým pracím na školním pozemku. Za základ tohoto rozboru jsme použili připravovaného návrhu nových osnov přírodopisu na národní škole (1952) a využili jsme zkušeností sovětské školy, zejména z prací A. A. Šibanova a M. N. Skatkina. Po rozboru jsme si ujasnili úkol pozorování a prací na školním pozemku, zpracovali jsme přehled učiva, vymezili způsob učitelovy práce a naplánovali další jednotlivé hodiny.

Úkol jsme vytyčili podle nového návrhu osnov přírodopisu pro národní školy: *Pozorování a praktické práce na školním pozemku prohlubují a rozšiřují znalosti žáků, poskytují jim užitečné dovednosti a návyky a probouzejí v nich zájem o zemědělství.*

Zpracovali jsme přehled učiva, které si mají žáci 3. ročníku osvojit při práci na školním pozemku.

I. Stanovili jsme tedy, že se žáci mají naučit:

1. poznávat a rozeznávat druhy zeleniny, s níž se setkávají v zelinářské zahradě,
 - a) podle názvů,
 - b) podle hlavních znaků,
2. vědět, proč se zelenina pěstuje,
3. z čeho se zelenina pěstuje (semena, sazenice),
4. rozeznávat základní stadia růstu rostlin (klíčící rostlina, kvetoucí rostlina, rostlina nesoucí plody),
5. chápat vliv prostředí na rostlinný organismus (vláha, teplo, vliv úpravy půdy na vývoj rostlin).

II. Stanovili jsme, že si žáci mají osvojit užitečné dovednosti a návyky, a že proto

mají pravidelně pečovat o rostliny a konat tyto práce:

1. připravit záhony (rytí, roztloukání hrud, čištění půdy od kořenů a oddenků kořenů),

2. sázet a sít,

3. okopávat, plít, zalévat, hnojit,

4. zacházet se zemědělskými nástroji (ryč, motyka, hrábě, roubík, nůž),

5. pozorovat růst rostlin, dělat záznamy a nákresy.

Vymezili jsme způsob práce učitele. Chce-li učitel dosáhnout daného cíle, bude postupovat takto:

1. připraví si plán vyučovací hodiny — thema, jaké znalosti a dovednosti si mají žáci osvojit,

2. při vyučování venku

a) vysvětlí úkol a cíl práce,

b) seznámí žáky s rostlinami,

c) ukáže způsob práce,

d) při práci žákům pomáhá, radí a vysvětluje,

e) dbá, aby žáci uloženou práci konali správně,

f) shrnuje získané poznatky a dovednosti,

g) zhodnotí práci,

3. při vyučování ve třídě

a) vede žáky k pozorování, dává návod, co a jak pozorovat, vyhledávat podstatné znaky a srovnávat,

b) ukazuje, jak dělat záznamy a náčrty,

c) kontroluje záznamy a náčrty,

d) shrnuje a dělá závěry,

e) zkouší a hodnotí vědomosti žáků.

A konečně jsme sestavili plán práce na zahradě v jednotlivých hodinách, které měly být věnovány pozorování a pracím na školním pozemku:

Tabulka I. Plán práce s dětmi na zahradě.

Hodina:	Děti mají znát:	Děti mají provést tyto práce:
1.—2.	Správné názvy zeleniny a rozeznávat některé druhy podle listů (salát, špenát, cibuli, česnek). Rozeznat plevel od pěstěné rostliny.	Nakreslit plánek záhonů a označit druhy zeleniny na jednotlivých záhonech. Plít jednotlivé druhy zeleniny.
3.—4.	Co rostliny potřebují: kypřenou půdu, dostatek vzduchu ke kořenům, vláhu.	Okopávat zeleninu a plít. Srovnávat po týdnu a po 14 dnech jeden záhon nevypletý a neokopaný u jednoho druhu zeleniny se záhonem ošetřovaným. Zalévat. Pozorovat vsakování vody do okopané a do ztvrdlé půdy.
5.—6.	Rozeznávat další druhy zelenin (rajská jablíčka, mrkev, okurky, dyně). Podmínky růstu rostlin: dostatek místa.	Protrhávat (jednotit). Okopávat a plít.
7.—8.	Podmínky růstu rostlin: potrava z půdy.	Přesazovat sazenice vypěstěné v truhlíčku na záhon. Hnojení pod sazenice.

Další hodiny na školní zahradě byly tedy již zaměřeny ke konkrétním učebním úkolům, na které měla být upoutána pozornost všech žáků.

Před hodinou ve třídě, kde si děti měly upevnit orientaci o zelenině na záhonech nakreslením plánu, věnovala učitelka hodinu na zahradě pozorování, co na kterém záhonku v I. díle mičurinského polička roste. Děti s učitelkou obcházely záhony a jmenovaly druhy zelenin. Ukázalo se, že při větším počtu žáků nelze u všech tímto způsobem soustředit pozornost a že je nutně třeba žáky zaměstnat a vést je k tomu, aby během práce pozorovali charakteristické znaky zeleniny i plevely a navzájem je rozlišovali. Vystřídáním žáků u záhonů (asi po 10 minutách) dosáhnout pak toho, aby všechny děti poznaly více druhů zeleniny přímou prací s nimi.

Aby si děti upevnily představu o záhonech a co na nich roste, kreslily s učitelkou ve třídě na tabuli plánky záhonů. Umístění polička se záhony orientovala učitelka podle vchodu do zahrady, takže si děti správně uvědomily, jak jsou záhony na zahradě položeny. Děti s učitelkou určovaly, co na kterém záhonu roste a učitelka vpišovala názvy zeleniny. Tak děti plánek spolupřipravily. Na tabuli zůstal plán nakreslen trvale a děti pak na zahradě kontrolovaly, zdali je správný. Dokonce po několika hodinách a po úkolu, o kterém pojednáme, některé děti jevíly velký zájem o plán záhonů a samy si na zahradě načrtly plánek, na místě do něho zapisovaly názvy zelenin a ve třídě porovnávaly plánek svůj s plánkem na tabuli.

Druhý den nakreslily děti plánek do svých sešitů, zatím bez názvů zeleniny. Aby se učitelka přesvědčila, co si děti pamatují, dala jim úkol, aby na čtvrtku papíru zakreslily záhonky a z paměti do nich vepsaly názvy zelenin.

Tuto práci děti jsme analysovali, výsledky zpracovali a vyznačili v tabulce, která udává pořadí záhonků i umístění zeleniny (na většině záhonů je dvojí druh zeleniny), určuje procento žáků, kteří určité zeleniny jmenovali bez ohledu na jejich umístění na záhonech, a konečně kolik procent žáků

zeleninu umístilo na záhon správně (Viz tabulku II.)

Úkol byl pro žáky dosti těžký, a to množstvím záhonů, ve kterých se děti obtížně orientovaly, přesto, že na zahradě byly již několikrát.

Daný úkol nám mnoho ukázal. Z tabulky je vidět, že většina žáků zná názvy zelenin, které na zahradě rostou, ale nemají všechny názvy podloženy konkrétní představou, jak bylo zjištěno dalším pozorováním i rozhovorem. Zjistili jsme, že ze všech druhů rostlin pěstovaných na záhonech znají všichni žáci (a také je v plánu dobře umístili) rajská jablíčka a jahody. (Jahody jsou mezi zeleninou a vedeme je také pod názvem zeleniny.)

Rajská jablíčka znají dobře proto, že je sami pěstovali v truhlíčku v koutku živé přírody, pozorovali jejich růst ze semene a přesazovali mladé sazeničky. Na rajská jablíčka se tedy soustřeďoval jejich zájem delší dobu a žáci s nimi přímo pracovali a pozorovali je. Jahody rozeznávají děti dobře proto, že rostliny na záhonu jsou vzrostlé, již také kvetou a tvoří se na nich plody — mají tedy několik typických znaků, podle kterých je děti snadno poznají. (Ostatní druhy zeleniny měly v době pozorování jen první mladé listy.)

Učitelka při práci v zahradě obracela nejvíce pozornost dětí ke krajním záhonům, na nich nejvíce ukazovala dětem, jak mají okopávat a plít. Děti si pak tyto záhony konkrétně představily a také je téměř všechny dobře určily. Byly to záhony rajských jablíček, jahod a salátu. Salát kromě toho děti poznaly podle barvy listů, která je ze všech druhů zelenin nejsvětlejší a také podle tvaru, který se odlišuje ode všech ostatních druhů zeleniny. Kedlubný, zelí a kapustu děti nerozeznají v počátečním růstu (je to obtížné i pro dospělé, protože jsou si vnějšími znaky podobné), a směšují je. Avšak jmenují je proto, že si pamatují, že o nich učitelka hovořila a že na některém záhonu byly sázeny. U těchto zelenin nejsou zatím ještě jmenovky a děti se je budou učit rozeznávat v dalším stadiu jejich růstu, až příslušné části rostlin začnou dužnatět. Ostatní druhy zeleniny

umísťuje polovina dětí na záhony přibližně (přehazují vedlejší záhonky nebo si pletou oddíly a pod.). Můžeme soudit, že děti u některých zelenin znají názvy jen formálně a to podle jmenovek nebo podle rozhovorů. Nerozeznají na příklad správně petržel, mrkev, kopr, ředkvičky. Tyto druhy zelenin byly na záhony vysety a dány k nim jmenovky, ale semena špatně vzešla a jen tu a tam se slabá rostlinka objevila mezi plevem. Je tedy patrné, že děti tyto zeleniny nemohly poznat. Záhony se jmenovanými druhy zelenin nebyly plety, abychom nepoškodili satbu — děti tedy na nich nepracovaly. Proto unikly pozornosti celé poloviny dětí vůbec. Špenát také polovina dětí nejmenovala, přesto, že je ho celý záhon, vyniká mezi ostatní zeleninou a je označen jmenovkou. Je to tím, že záhon je v pořadí skoro poslední a zejména tím, že děti na něm nepracovaly. Také okurky, dyně, tykve právě jako kedlubny, kapustu a zelí děti v počátečním růstu nerozeznají a jejich názvy si pamatují jen formálně z výkladů učitelky.

Z tohoto rozboru vyplývá, že mají-li děti mít názvy zelenin podloženy konkrétními představami, je třeba především, aby s rostlinami pracovaly, aby o ně pečovaly, aby je viděly růst, aby si představily místo, na kterém rostou, a aby jejich zájem byl k nim soustavně upoutáván. Poznali jsme, že i prostor není bezvýznamný při pozorování a práci žáků na školním pozemku. I tento problém, který se nám objevil, bude třeba řešit a podle stupňů věku žáků vymezit pracovní plochy jednotlivým třídám.

Učitelka s dětmi během 14 dnů pracovala na zahradě podle určeného plánu a naznačeným způsobem. Rozbor prací žáků ukázal, že je třeba soustřeďovat pozornost žáků méně vnímavých a pasivnějších na hlubší pozorování rostlin na záhonech. Skupině těchto žáků se učitelka více věnovala, obcházela s nimi záhony, učila je správné orientaci, porovnávat druhy zeleniny, vytýčovat jejich charakteristické znaky a vedla je k tomu, aby pozorovali a dotazovali se.

Všechny děti si zvykaly na soustavnější a uvědomělejší práci. Velmi se jejich zájem

pozvedl jednak zhotovením plánu, jednak úkolem, který dostaly, a tak si na zahradě samy začaly zaznamenávat a zakreslovat druhy zeleniny do plánu a kontrolovat jej s plánem ve třídě. Poznaly, co je mezisatba. Sledovaly růst rostlin — u salátu tvoření hlaviček, u kedlubnů dužnatění lodyhy, začaly rozeznávat okurky a dyni, cibuli a česnek podle listů. Pečlivěji a uvědoměleji o rostliny pečovaly, nalézaly více způsobů práce, práci si usnadňovaly lepší úpravou půdy. Postupné uvědomování si účelu jednotlivých prací, podložené pozorováním a porovnáváním na př. rozrůstání plevelu a špatný růst zeleniny na záhonu, který nebyl ošetřován, kypření půdy a pozorování, jak okopaná půda rychle přijímá vodu proti půdě ztvrdlé, to vše jim zkonkretňovalo poznatky o tom, co rostliny potřebují, a jak člověk náležitou péčí o ně dosahuje užitku.

Děti nabývaly také některých náhodných zkušeností. Na příklad noční mrazy spálily některé slabší sazenice rajsých jablíček — děti poznaly, jak silná rostlinka překoná nepříznivé vlivy prostředí a slabá že zahyne; poznaly, co pro rostlinu znamená teplo. Mrazy trvaly několik dní a děti přikrývaly okurky a tykev na noc květináči, aby nezmrzly. Po nasazení rajsých jablíček shledaly druhý den, že některá uvadla, protože byla málo zalita. Novým důkladným zalitím se pokusily chybu napravit a další dny sledovaly, zda rostlina ožije. Při okopávání jeden žák překopl sazenici tykve. Děti ji zasadily do květináče a pečovaly o ni ve třídě. Sazenice ožila a děti sledovaly s velkým zájmem, zda znovu poroste.

Tyto příklady dokazují, jak děti v přímém styku s přírodou, se skutečností, nabudou mnoha nových zkušeností, které prohlubují jejich znalosti a poskytují příležitost k získávání nových pracovních zkušeností a dovedností.

Z prací, které děti konaly, jim okopávání a pletí nejvíce umožnilo rozeznávat druhy zeleniny a zejména odlišovat plevel. Z plevelů poznaly již dobře bodlák a jeho dlouhé kořeny. Naučily se jej vytrhávat

pomocí nože i s kořenem a předháněly se, komu se podaří vytáhnout nejdelší kořen.

Při pletí se učí děti pozorovat, musí hledat rozlišovací znaky. Je to patrné z některých odpovědí žáků na otázku: „Jak ses naučil rozeznávat plevel od pěstěné rostliny?“: „Sazenice jsou v řádku; sazenice jsou větší; plevel je menší, vypadá jinak než jiné rostlinky; zelenina je silná a mohutná; list kedlubny je hladký, bodlák má list pichlavý; plevel od zeleniny rozeznám podle listů; některý plevel má mlíčí a také menší listy; plevel má dlouhý kořen.“ Pletí je práce, kterou mohly vykonávat všechny děti a i „nejslabším“ přineslo mnohé poznatky, které by bez toho nepochopily. Při pletí děti získávají pracovní zkušenosti a nabývají určité zručnosti při vytrhávání rostlin.

Úkoly, které dětem byly ukládány, byly jednoduché a jednoznačné, přiměřené dětským silám, takže zájem dětí byl soustředován na jedinou věc, kterou bylo možno v mnoha souvislostech prohlubovat.

Po 14 dnech soustavné práce jsme dali znovu dětem tentýž úkol: Zaznamenat do plánu druhy zelenin a správně je umístit na záhony. (Výsledek viz v tabulce II.)

Srovnání výsledků obou úkolů nám dokázalo, že ne každá manuální práce, ba ani tatáž manuální práce nepřináší ve výchovně vzdělávacím procesu stejné výsledky. Jedna a tatáž práce může mít jedinou charakter mechanický, řemeslný, a prováděna jiným způsobem může mít charakter polytechnický. Z našeho srovnání obou způsobů nám to vysvětluje: Děti nejdříve chodily pracovat na zahradu, aby celkem mechanicky vykonávaly jim uložené práce. Při druhém způsobu práce se orientovaly, co na záhonech roste, učily se srovnávat charakteristické znaky jednotlivých druhů zeleniny, učily se rozeznávat uvědoměle plevel od pěstěné rostliny, ověřovaly si životaschopnost plevelů, učily se hledat snadnější a účinnější způsoby práce (na př. pokropit záhon před pletím), prováděly tutéž práci různým způsobem (pletí prsty, nožem, plečkou), poznávaly, jakou péči rostliny potřebují a proč, uvědomovaly si vliv prostředí na rostlinu. Navíc byly

děti v rozhovoru ve třídě poučovány o zemědělské práci v JZD a využito jejich pracovních zkušeností, pročítaly články z učebnice o Mičurinovi a jeho kouzelné zahradě. Tento způsob práce spojuje získávání vědomostí s praktickou prací, při praktické práci se získávají pracovní dovednosti na základě poznatků a vše společně přibližuje dětem zemědělskou výrobu a dává jim základ k lepšímu pochopení dalšího učiva ve vyšších třídách.

Výsledky obou úkolů ukázaly, jak osvojování poznatků spojené s praktickou prací přispívá ke zkonkretnění představ dětí. 86% dětí ze třídy, oproti dřívějším 34%, rozeznalo bezpečně druhy zelenin i ve stavu počátečního růstu a označilo je správně příslušnými názvy. To jsme si ověřili úkolem, který jsme jim dali. Úkol zněl: nakreslit listy rajsských jablíček, okurky, kedlubnu, cibule. Z 39 žáků vystihlo charakteristiku tvaru listů rajsských jablíček 27 žáků, listů okurky 17 žáků, listů kedlubny 31 žáků, listů cibule 30 žáků. Uvážíme-li, že všechny děti neovládají stejně techniku kreslení a že je velmi obtížné pro děti tohoto věku představit si tvar a z paměti jej nakreslit, byl výsledek tohoto úkolu velmi příznivý.

Na škole B učitelka s dětmi probírala učivo o zelenině bez spojení s praktickou prací, protože měla omezené možnosti pro nedostatečné vybavení školy. Základem vyučování byly články z učebnice vlastivědy „Ve školní zahradě“ a „Rok v zelinářské zahradě“. K výkladu o zelenině měla učitelka obrázek různých zelenin v dozrálém stavu, takže se děti učily znát zeleninu již jako produkt, jako zboží, které mohou nakupovat. S pěstováním zeleniny mají děti určité zkušenosti z domova a na nich učitelka při výkladu stavěla. Jaké zkušenosti, znalosti a dovednosti děti z domova mají, jsme zjišťovali několika otázkami, které děti písemně zodpověděly.

Otázky zněly: 1. Pracoval jsi někdy na zahradě? 2. Které práce na zahradě jsi dělal? 3. Který nástroj potřebuješ k okopávání? Nakresli jej!

Z 27 dětí, které na otázky odpovíděly, pracovalo na zahradě 23 dětí, jen jednou

Tabulka II. Jak žáci poznávali a umísťovali druhy zeleniny na záhonech.

Záhon číslo	Zelenina umísťená na záhonu	Úkol 13. 5.		Úkol 27. 5.
		Kolik % žáků rostlinu jmenovalo	Kolik % žáků rostlinu na záhonu správně umísťilo	Kolik % žáků rostlinu na záhonu správně umísťilo
1.	Kedlubny Salát	95 0	92 0	100 80
2.	Rajská jablíčka	100	84	91
3.	Jahody Kedlubny	100 0	92 3	94 80
4.	Salát Kedlubny	95 0	42 6	89 66
5.	Salát Okurky	0 0	44 42	80 75
6.	Zelí	0	34	91
7.	Kopr Petržel	10 67	50 44	86 86
8.	Salát Křen	79 87	58 58	91 83
9.	Salát Tykev	0 67	26 34	80 91
10.	Okurky Rajská jablíčka	79 0	0 24	86 83
11.	Rajská jablíčka	0	3	89
12.	Česnek Cibule	74 60	10 10	94 94
13.	Ředkvičky Růžičková kapusta	16 0	8 0	89 83
14.	Špenát	0	24	89
15.	Petržel Mrkev	0 55	55 55	94 91

pracoval 1 žák, vůbec nepracovaly 3 děti. Děti, které uvedly, že pracovaly na zahradě, jezdí v neděli s rodiči do chat, kde mají zahrádky, nebo na prázdniny do vzdálenějších míst k příbuzným, kde na zahradě někdy pomáhají dospělým při práci. Je zřejmo, že se k práci dostanou velmi zřídka a jak nám ukázala další otázka, jen příležitostně. Na otázku, které práce na zahradě dělaly, jsme zjistili, že 7 dětí vytrhávalo plevel, 5 okopávalo stromky, 8 okopávalo

záhony, 4 zalévaly, 3 pěstovaly hrách a fazole, 1 sázelo cibuli, 3 sázely květiny, 3 sázely zeleninu, 1 uhrabovalo koše u stromků, 1 pomáhalo při roubování, 1 dělalo pěšinku, 1 okopávalo brambory, 1 sázelo papriku. Děti nabývají doma pracovních zkušeností a dovedností velmi nepatrně, protože pracují zřídka a nesoustavně. Také představa nástroje k určité práci není přesná. Děti si pletly motyku s krumpáčem, některé děti uvedly, že k okopávání potřebují hrábě, lo-

patu, rýč. 13 dětí uvedlo správně motyku a také správně vystihlo její tvar. Děti na škole A tuto otázku zodpověděly bezpečně správně, protože všechny se s tímto zahradnickým nástrojem při práci seznámily a naučily se jej správně pojmenovat. Z výkladu učitelky si děti ve třídě B osvojily mnohé pojmy, které však nemají podloženy konkrétní představou. I když učitelka staví na vlastních zkušenostech dětí, zůstávají u většiny dětí získané poznatky jen formální, neboť každé dítě získalo jinou pracovní zkušenost, má jinou představu a pojmy si pak mate. Otázkou zůstává také to, spojuje-li dítě správně pojmy, získané ve škole z výkladu, se svými představami a praktickými zkušenostmi, kterých samo nabylo.

Z rozhovoru s dětmi školy B bylo zřejmé, že děti touží po praktické práci s rostlinami, že mají živý zájem o pěstění rostlin a jednotlivé děti nadšeně vykládaly o tom, co si doma pěstují a jak to dělají. Některé děti na příklad si doma zasadily jádérko citronu a s opravdovým nadšením sdělovaly, že jim z jádérka vyrostly listy. Děti mají kusé vlastní zkušenosti o tom, co rostliny potřebují, všechny vědí, že se musí zalévat, jedna žákyně věděla, že hrách se musí dát naklíčit, než se zaseje. Můžeme říci, že zkušenosti dětí z domova v péči o rostliny jsou velmi mlhavé, zejména ve městě, a mají-li jaké zkušenosti, jsou to zkušenosti získané z mechanicky konané práce, neopřené o vědomosti.

Zájem o pěstování rostlin mají všechny děti, počínaje školou mateřskou, neboť je to pro ně dostupná živá skutečnost, která jim poskytuje bohatou příležitost k ukojení jejich zvědavosti. Přirozený zájem dětí volá po tom, aby praktické práce dětí s rostlinami byly zařazovány do vyučování jako jeden z nejúčinnějších prostředků k trvalému osvojování vědomostí.

Učivo o zelenině ve 3. postupném ročníku národní školy mělo u žáků upevnit představu jednotlivých druhů zelenin s jejich příslušnými názvy a zároveň si měly děti uvědomit (podle úkolu v učebnici), které zeleniny se pěstují pro kořen, které pro listy, pro cibuli, pro plody. Po probrání

učiva o zelenině na škole B měly děti podle obrázků poznat druh zeleniny a říci, pro co se pěstuje. Druhy zeleniny, které si prohlédly na školním obraze, poznaly děti podle malých obrázků, jež jim byly rozdány, dobře. Druhy zeleniny, které na obraze nebyly, již pletly — celer zaměňovaly za křen, fazole za hrách; ze zkušenosti znaly všechny děti mrkev, ředkvičku a okurku. Pro co se která zelenina pěstuje, děti nevěděly. Pletly pojmy kořen, stonek, květ, plod — nemají tyto pojmy podloženy konkrétní představou a nespojují je proto s určitou rostlinou. Děti na příklad uváděly: Celer pěstujeme pro plod, růžičkovou kapustu pro květy (asi růžička žáka zmýlila), květák pěstujeme pro listy, kedlubny pro plod, kapustu pro kapustu, kedlubnu pro kořínek, cibuli pro kořeny, brukev pro listy, kedluben pro kořeny, kedluben pro květy, rajská jablíčka pro listy, kedluben pro cibulku, rajské jablíčko pro stonek, okurky pro vnitřek, kedluben pro strom (spletl stvol), cibuli pro kořeny atd. Každý žák něco popletl. Toto učivo v návrhu nových osnov již předepisováno není, ale uvádíme je proto, že ve vlastivědě, podle které se děti tehdy učily, jsou tyto pojmy rozváděny a učitelka je dětem vykládala. Je zřejmé, že tato látka byla dětmi zažita jen formálně, děti sice se slovy operovaly, ale naprosto nesprávně.

Srovnáme-li výsledky práce učitelek ve třídě A a B, vidíme, oč jsou děti ochuzeny, nemají-li možnost zabývat se praktickou prací při pěstění rostlin jak v koutku živé přírody, tak na školním pozemku. Práce s dětmi ve škole B je běžný způsob, který se praktikuje na mnoha školách a bohužel i na těch, kde podmínky pro praktické práce na školním pozemku jsou. Ukázalo se to i na škole A, kde byly tři třetí třídy a kde přesto ne všechny učitelky využily možnosti pracovat s dětmi na zahradě.

Závěr: Pozorování vyučovací praxe na národní škole při partii učiva o školní zahradě a pěstování zeleniny nám ukázalo, že způsob práce učitele rozhoduje o tom, zdali se uskutečňuje polytechnické vzdělání, nebo zůstává-li naše škola školou formalistickou.

První způsob, který jsme si ověřili na počátku pozorování ve třídě A, zapojil děti do praktické práce mechanicky, bez zá-
měrného a plánovitého spojení s učivem; děti z práce na zahradě získávaly poznatky živelně, náhodně, takže zůstávaly roztříš-
tění a neutříděné. Je to způsob čistého *practicismu*, kdy hlavní zřetel je obrácen na manuální práce, které děti vykonávají. O tom, proč tuto práci dělají, se dozvídají jen příležitostně a kuse. Tento způsob ne-
pomáhá polytechnickému vzdělání, i když děti manuálně pracují, neboť nese prvky úzkého zaměření na mechanické provádění práce bez spojení s vědními poznatky a
vychovává k automatickému napodobování bez uvědomělého tvořivého postoje k práci. Takový způsob práce s dětmi se přibližuje řemeslnému a mechanickému provádění prací v zemědělství, kdy lidé vykonávali léta určité práce, aniž hlouběji přemýšleli, jak si práci zlepšit a usnadnit, jak lépe vy-
užít vlastností půdy ve vztahu k organismu rostlin a pod. Tuto mechaničnost a prakti-
cismus krásně charakterizuje Galina Niko-
lajevová ve svém románě *Žatva*, kde líčí, jak se kolchoznice dostává prvně ke knize Viljamsově a diví se: „Vida, jak země žije. A my se z ní celý život živíme, celý život po ní chodíme a nechápeme to.“

Druhý způsob, který jsme navodili ve třídě A, měl za základ učivo. Osnovné heslo dalo podnět k tomu, aby se děti učily poznávat a správně rozlišovat a nazývat druhy rostlin, aby se je učily pozorovat a dělat jednoduché pokusy, aby se učily výsledky pozorování vyznačit kresbou, aby se naučily pracovat s živými rostlinami a poznaly, že když člověk rostliny ošetřuje a vytváří pro ně příznivé podmínky, může působit na jejich růst a vývoj. Prostředkem k osvojení tohoto učiva žáky byly pak praktické práce na školních zeleninových záhonech. Tento způsob je polytechnickým vyučováním a připravuje děti národní školy k snazšímu osvojování základních pouček mičurinského učení na škole střední. Pozorování a praktické práce s rostlinami na národní škole pomáhají žákům střední školy snáze si osvojit poučky o jednotě organismu s životním prostředím,

pomáhají jim uvědoměle si osvojit učivo o methodách, kterými člověk přetváří přírodu a vzbuzují u nich zájem o studium přírody a o zemědělské práce. Nelze říci, že se škola A vyrovnala s tímto způsobem plně, ale výsledky práce i za tak krátkou dobu ukázaly jeho význam pro polytechnické vzdělání zejména ve spojení s rozumovou výchovou, ve zkonkreťování před-
stav a pojmů dětí.

Třetí způsob prováděný ve třídě B můžeme označit jako knižní, neboť nebyl vůbec spojen s praktickou prací dětí. Děti neprovedly ani pozorování, ani sebemenší pokus, neviděly přímo při vyučování živé přírodniny, nepracovaly s živými rostlinami. Vědomosti, které děti získaly, jsou formální, bez přesných konkrétních představ. Tento způsob vyučování je brzdou polytechnického vzdělání. Zde má také velkou vinu učebnice, že nedává učitelům nejmenší podnět, aby byl nucen zapojit děti do praktické práce s rostlinami minimálně alespoň v koutku živé přírody, i když není u školy zahrada. Je třeba, aby nové čítanky dávaly podněty k uplatnění různotvárné manuální práce dětí.

Musíme si uvědomit, že naše lidové demokratická škola musí usilovně vytvářet příhodné podmínky pro správné uplatňování manuální práce dětí především ve vyučování. Manuální práce je jedním z předpokladů polytechnického vyučování žáků, ale jen ve spojení s osvojováním vědeckých základů výroby. Bude proto nezbytné třeba pro zajištění polytechnického vyučování konkrétních směrnic v osnovách a v učebnicích, bude nutno zlepšovat materiální vybavení škol. Bude nutno především dobře připravit učitele, který ve vyučování využívá směrnic i materiálních podmínek a uvádí je v život.

Učitel musí být přesvědčen o správnosti a nezbytnosti polytechnického vzdělání pro výchovu socialistického pokolení. Toto přesvědčení získá jedině studiem marxismu leninismu, hlubokou znalostí politických a hospodářských otázek našeho života, naší hospodářské praxe, i velkými znalostmi pedagogické vědy. Předpokladem pro správné začlenění manuální práce dětí do vyučo-

vání je tvořivost učitele, jeho vynalézavost, didaktický smysl, znalost manuální práce a potřeb výroby, znalost vědeckých základů výroby a dovednost vyanalyzovat z učiva základní práce přiměřené dětským silám, dovednost spojovat s dětskou prací veřejné práce, které přináší určitá hospodářská situace a dovednost na učivo je navazovat.

Učitel musí provádět práce s dětmi záporně a plánovitě, musí vycházet z předepsaného učiva, z jeho systému, a vytvářet také v uplatňování manuální práce pevný systém. Způsob, kterým učitel uplatňuje

manuální práce dětí ve výchovně vzdělávacím procesu, a kterým uskutečňuje polytechnické vyučování, musí mít nutně znaky práce tvořivé, musí učit překonávat překážky, hledat nové cesty a způsoby práce, musí učit plánovat, zdůvodňovat, srovnávat, hodnotit, musí stavět na vědomostech, které přibližuje praxi, musí vést děti přímo k výrobě. Tento způsob musí ve svých důsledcích naučit děti láse a účte k práci, šetrnému poměru k socialistickému vlastnictví, musí naučit děti kolektivnosti, vzájemné solidaritě a pomoci, i uvědomělé kázni.

Obecně vzdělávací předměty na odborných školách.

Dr VL. DRCHALOVÁ, Výzkumný ústav pedagogický, Praha.

V žádném kapitalistickém státě se netěší výchova kvalifikovaných odborníků takovému rozmachu a takové péči jako v SSSR a ve státech budujících socialismus. Zatím co v kapitalistických státech je odborné školství jako celé hospodářství ponecháno živelnému vývoji, Sovětský svaz jako stát socialistický, budující už komunismus, a lidové demokracie, pracující na výstavbě socialismu ve svých zemích, cílevědomě rozvíjejí výchovu odborných kádří kvantitativně a kvalitativně podle potřeb svého plánovaného hospodářství. Sovětský svaz je se svými bohatými zkušenostmi, s všestranně rozvinutou sítí výchovných a vzdělávacích zařízení pro dorost i dospělé pracující vzorem, rádcem a pomocníkem lidové demokratické zemím.

I u nás se výchova odborných kádří od května 1945 a zejména od vítězného Února podstatně změnila. Nejdále jsme pokročili ve výchově kvalifikovaných dělníků pro těžký průmysl, neboť tu jde o úsek nejdůležitější. Zřízení ministerstva pracovních sil a odborných učilišť po sovětském vzoru zaručuje naší výrobě dostatek uvědomělých, v socialistických metodách práce vyškolených, tělesně zdatných kvalifikovaných dělníků.

Avšak i v jiných úsecích odborného školství došlo k podstatným změnám. Všimneme si *odborných škol průmyslových*, které plní důležitý úkol ve výstavbě našeho socialistického hospodářství tím, že připravují pro náš průmysl střední technické kádry. I tyto školy se velmi změnily. Především mají mnohem více žactva, než měly za kapitalismu i v letech nejvyšší hospodářské konjunktury. Tento počet ještě každoročně roste, jak to odpovídá rostoucím výrobním úkolům, které našemu průmyslu ukládá hos-

podářský plán. Ve školním roce 1952/53 je na průmyslových školách víc než čtyřikrát tolik žáků, než bylo roku 1937/38, pro školní rok 1955/56 je jich naplánováno sedm a půlkrát více. Vidíme, že se ve státech budujícím socialismus rozvíjí odborné školství takovou měrou, o jaké se kapitalistické společnosti nikdy ani nesnilo. Je však třeba, aby naše školství vynikalo nad kapitalistické nejen rozsahem, nýbrž také kvalitou; a tu je nutné konstatovat, že máme na našich průmyslových školách ještě mnoho nedostatků.

Závady, které lze odstranit opatřeními organizačními, se odstraňují poměrně nejsnadněji. Tak na př. bylo podle potřeb našeho plánovaného hospodářství nově vytvořeno mnoho specialisací, které odborné školství buržoasní první republiky vůbec neznalo. Hůře se však odstraňují vady ve vnitřní práci školy, chyby v pojetí učiva, ve vyučovacích metodách i přímo v pojetí úkolů výchovy, protože pramení z buržoasních přezítků v myslích lidí. Musíme s těmito přezítky svádět úporný a vytrvalý boj. Nesnáze je v tom, že si pedagogičtí pracovníci často ani neuvědomují, že jde o přezítky, jaký mají původ a k čemu vedou. Je tedy třeba zrevidovat nezaujatě a kriticky celé naše pedagogické dědictví, každý názor, teorii a metodu. Vodítkem nám bude učení marxismu-leninismu. Znamená to důsledně uplatňovat principy dialektického materialismu v pedagogice, jak to činí Sovětský svaz.

Především je nutno zrevidovat, odpovídá-li běžné pojetí úkolů a cíle odborných škol, jak je nalézáme u učitelů, školských organizátorů i u veřejnosti, tomu, co jako výchovně vzdělávací úkol stanoví socialistická pedagogika. Klasikové marxismu-leninismu